

UGDYMO SĄVEIKOS KOKYBĖS VALDYMAS PRADINĖSE MOKYKLOSE

Vida Rudelienė

Vilniaus „Šviesos“ pradinė mokykla, Lietuva

Anotacija

Pedagoginė sąveika yra viena iš pagrindinių ugdymo dimensijų. Dabartinio švietimo esminė tendencija – siekis persiorientuoti iš poveikio pedagogikos į ugdymo sąveiką. Straipsnyje pristatomas ugdymo sąveikos kokybės valdymas pradinėse mokyklose. Teigiama, kad tirti ugdymo praktiką ir pasiūlyti būdų, kaip aktyviau įtvirtinti reformuojamoje mokykloje ugdymo sąveikos įvairius komponentus, tarp jų ir metodus, yra itin svarbu. Taip pat analizuojami atlikto empirinio tyrimo rezultatai.

Pagrindiniai žodžiai: ugdymo sąveika, kokybės valdymas, pradinė mokykla.

Įvadas

Skirtingoms ugdymo paradigmoms – mokslo teorijoje ir praktikoje istoriškai susiklostančioms pažiūrų į ugdymą sistemoms – atstovaujantys Lietuvos mokslininkai (Aramavičiūtė, 1998; Bitinas, 1998; 2000; Lukšienė, 2000; Rajeckas, 2001) skirtingai traktuoja asmens ugdymą ir teikia skirtingą ugdymo sampratą.

V. Rajecko požiūriu, „ugdymas – visuomeninės-istorinės ugdymo patirties jaunajai kartai perdavimas, siekiant ją parengti gyvenimui ir darbui.“ Ugdymą sudaro mokymas, lavinimas ir auklėjimas, kur mokymas – pedagoginis procesas, kurio metu mokiniai, vadovaujami mokytojo, įgyja žinių, mokėjimų ir įgūdžių“, auklėjimas – „asmenybės dorovinių ir estetinių vertybių, dvasinių poreikių, įsitikinimų ir idealų, charakterio bruožų formavimas“, lavinimas – tai įvairių įgūdžių tobulinimas ir „gebėjimų, mokėjimo savarankiškai veikti formavimas“ (Rajeckas, 2001, 5–6 p.).

V. Aramavičiūtės (1998) teigimu, „ugdymas – tai ugdytinio vertybių internalizavimo ir jo sąveikos su ugdytoju nuolatinis tobulinimas, padedant ugdytiniui išskleisti savo asmenybę ir kūrybiškai veikti pasaulyje“ (Aramavičiūtė, 1998, p. 48).

V. Rajeckas (2001) savo ugdymo sampratoje pabrėžia poveikį ugdomajam asmeniui – jo formavimą. V. Aramavičiūtė (1998) iškelia ugdytojo ir ugdytinio sąveiką, kuriai esant skleidžiasi asmenybė.

Lietuvos švietimo koncepcija (1992) kuriamai mokyklai taip pat pasiūlusi ugdymą suvokti kaip „būtinų sąlygų individo prigimtyje glūdintiems gebėjimams kūrybiškai reikštis, perimant ir plėtojant kultūrą“, visumą, nes tokia ugdymo samprata atitinka humanistinę ugdymo paradigmą (Bruzgelevičienė, 2007).

Akivaizdu, kad teoriniu lygmeniu XXI a. Lietuvos švietime dar egzistuoja du požiūriai į asmens ugdymą: vienas pripažįsta ugdymą esant poveikio asmeniui priemonėmis, kitas – dviejų asmenų, ugdytojo ir ugdytinio, sąveikos priemonėmis. Reformuojama Lietuvos mokykla konceptualių dokumentų orientuojama į ugdymo sąveikos principus.

Vadinasi, egzistuoja reali teorinių požiūrių ir iškeltų ugdymo tikslų priešara. Mokslininkų atliktų tyrimų (Jucevičienė, Bankauskienė, Simonaitienė, Šiaučiukienė, 2006; Čiužas, Jucevičienė, 2006;) išvados rodo, jog tokia priešara egzistuoja ne tik teoriniu lygmeniu, bet ir praktikoje.

Todėl tirti ugdymo praktiką ir pasiūlyti būdų, kaip aktyviau įtvirtinti reformuojamoje mokykloje įvairius ugdymo sąveikos principus, bus nuolat aktualu.

Tyrimo objektas. Ugdymo sąveikos kokybės valdymas Vilniaus miesto pradinėse mokyklose.

Tikslas. Atskleisti ugdymo sąveikos kokybės valdymo mokyklos lygmeniu poreikį įtvirtinant humanistinę ugdymo paradigmą. Tirti ugdymo praktiką ir pasiūlyti būdų, kaip aktyviau įtvirtinti reformuojamoje mokykloje įvairius ugdymo sąveikos komponentus, tarp jų ir metodus, bus nuolat aktualu.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizavus mokslinę literatūrą teoriškai apibrėžti ugdymo sąveikos, ugdymo sąveikos kokybės ir jos valdymo sampratą.
- Empiriniu tyrimu atskleisti ugdymo sąveikos suvoktį ir kokybės valdymo būklę ir galimybes Vilniaus miesto pradinėse mokyklose.

Tyrimo metodologija

Pasirinkta empirinio tyrimo rūšis – atvejo tyrimas, atveju imant Vilniaus miesto savivaldybės pradinės mokyklas. Tyrime remtasi kiekybiniais ir kokybiniais metodais – *mokslinės literatūros analize* siekta išanalizuoti ugdymo sąveikos sampratą, aktualią įtvirtinant humanistinę ugdymo paradigmą, ir teorines galimybes valdyti ugdymo sąveikos kokybę.

Dokumentų analize siekta aktualizuoti ugdymo sąveikos aspektus, traktuotinus kaip susitarimai dėl ugdymo sąveikos kokybės.

Vilniaus miesto pradinių mokyklų mokytojų ir vadovų *anketine apklausa* siekta atskleisti ugdymo sąveikos kokybės suvokimą ir jos valdymą mokyklose.

Statistinei duomenų analizei taikyta SPSS statistinių duomenų apdorojimo programa.

Mokslinės literatūros analizės pagrindu pasirinkta temai aktuali ugdymo sąveikos samprata: „dinamiška ugdytojo ir ugdytinio, saistomų funkciniais ryšiais, bendravimo sistema, apimanti pedagoginį bendravimą, pedagoginį informavimą, pedagoginį vertinimą, pedagoginį reikalavimą, pedagoginius santykius (Bitinas, 2006, p. 47).“

Nustatyta, kad tokie sąveikai realizuoti būtini atitinkami mokymo metodai – aktyvaus mokymo metodai.

Tyrimo rezultatai

Ugdymo sąveikos kokybės būklei aiškintis respondentams buvo pateikta ranginė rinkimosi tarp alternatyvų skalė (Bitinas, 2006). Vieną alternatyvos pusę sudarė pasirinkti bruožai, teoriškai priskirtini klasikinei ugdymo paradigmai, kitą – teoriškai priskirtini humanistinei ugdymo paradigmai, t.y. teorinėje dalyje apsibrėžtai ugdymo sąveikai. Respondentų prašyta pažymėti, prie kurio bruožo, jų požiūriu, labiau priartėjusi mokykla ir koku laipsniu – labai ar mažiau – priartėjusi, taip pat siūlytas skalės centro langelis „neturiu nuomonės“ (žr. 1 ir 2 lenteles).

1 lentelė

Mokytojai apie ugdymo sąveikos būklę mokyklose (N/%)

	Labai priartėjusi	Mažiau priartėjusi	Neturiu nuomonės	Mažiau priartėjusi	Labai priartėjusi	
Mokymas orientuotas į mokytoją	12/7,1	8/4,7	8/4,37	117/69,6	23/13,6	Mokymas orientuotas į mokinį
Mokymas orientuotas į žinių įsisavinimą	20/11,9	17/10,1	1/0,5	87/46,7	43/23,1	Mokymas orientuotas į žinių supratimą, taikymą, analizę, sintezę, įvertinimą
Vadovėlio mokomosios medžiagos įsisavinimas	29/15,5	22/11,8	13/6,9	40/21,5	64/34,4	Mokymasis atradimo keliu
Pedagoginis poveikis mokymo procese	19/10,2	20/11,9	16/8,6	60/32,2	53/28,4	Ugdymo sąveika
Pamokose naudojami mokytojo vaidmens metodai: aiškinimas, pasakojimas, klausinėjimas	21/11,2	18/9,6	14/7,5	49/26,3	66/35,4	Pamokose naudojami aktyvieji mokinio ir mokytojo vaidmens metodai, tendencija – mokinio vaidmens metodų vyravimas
Vyraujantis mokytojo vaidmuo pamokoje	40/21,5	11/5,9	23/12,3	41/22	53/28,4	Mokytojo ir mokinio vaidmenys lygiaverčiai, tendencija – dominuojantis mokinio vaidmuo
Žinių teikimas, jų įsiminimas ir atkartojimas	22/11,8	17/9,1	10/5,3	69/37	50/26,8	Mokinių kompetencijų ugdymas
Svarbu siekti mokytojo iškeltų mokymo tikslų	19/10,2	12/6,4	11/5,9	68/36,5	57/30,6	Svarbu matyti mokinio poreikius, polinkius, galias, individualių mokymosi stilių

Svarbu mokinių tarpusavio lenktyniavimas mokantis	12/6,4	7/3,7	12/6,4	100/53,7	37/19,8	Svarbu mokinio pažanga ir individualūs pasiekimai
---	--------	-------	--------	----------	---------	---

2 lentelė

Vadovai apie ugdymo sąveikos būklę mokyklose (N/%)

	Labai priartėjusi	Mažiau priartėjusi	Neturiu nuomonės	Mažiau priartėjusi	Labai priartėjusi	
Mokymas orientuotas į mokytoją	2/6,2		1/3,1 3,1 proc.	25/78,1 78,1 proc.	4/12,5 12,5 proc.	Mokymas orientuotas į mokinį
Mokymas orientuotas į žinių įsisavinimą	1/3,1 3,1 proc.	1/3,1 3,1 proc.	1/3,1 3,1 proc.	20/62,5 62,5 proc.	9/28,1 28,1 proc.	Mokymas orientuotas į žinių supratimą, taikymą, analizę, sintezę, įvertinimą
Vadovėlio mokomosios medžiagos įsisavinimas	1/3,1	4/12,5	4/12,5	8/2	15/46,8	Mokymasis atradimo keliu
Pedagoginis poveikis mokymo procese	2/6,2	3/9,3		15/46,8	12/37,5	Ugdymo sąveika
Pamokose naudojami mokytojo vaidmens metodai: aiškinimas, pasakojimas, klausinėjimas	2/6,2	2/6,2	2/6,2	13/40,6	13/40,6	Pamokose naudojami aktyvieji mokinio ir mokytojo vaidmens metodai, tendencija – mokinio vaidmens metodų vyravimas
Vyraujantis mokytojo vaidmuo pamokoje	1/3,1	1/3,1	4/12,5	9/9,3	17/53,1	Mokytojo ir mokinio vaidmenys lygiaverčiai, tendencija – dominuojantis mokinio vaidmuo
Žinių teikimas, jų įsiminimas ir atkartojimas	2/6,2	1/3,1	3/9,3	16/50	10/31,2	Mokinių kompetencijų ugdymas
Svarbu siekti mokytojo iškeltų mokymo tikslų	1/3,1	2/6,2	1/3,1	23/71,8	5/15,6	Svarbu matyti mokinio poreikius, polinkius, galias, individualų mokymosi stilių
Svarbu mokinių tarpusavio lenktyniavimas mokantis	2/6,2	1/3,1		26/81,2	3/9,3	Svarbu mokinio pažanga ir individualūs pasiekimai

Būdinga tendencija: abiejų grupių – mokytojų (1 lentelė) ir vadovų (2 lentelė) – atsakymai pasiskirstė į abi puses nuo skalės centro. Tai liudytų, kad ugdymo sąveikos įtvirtinimo būklė mokyklose gana nevienalytė. Kaip pasiskirsto požiūriai?

Dar viena tendencija: ženkliai daugiau vertinimų nuo skalės centro ugdymo sąveikos kokybės bruožų link. Tai rodytų, jog pradinėse mokyklose iš esmės artėjama į kokybišką ugdymo sąveiką.

Koks respondentų požiūris į aktyvaus mokymo metodų atitiktį pradinio ugdymo pakopje ir kiek jie svarbūs ugdymo sąveikos kokybei. Pateiktose lentelėse (žr. 3 ir 4 lenteles) atskleidžiamas respondentų požiūris į aktyvaus mokymo metodų atitiktį pradinio ugdymo pakopai.

3 lentelė

Mokytojų požiūris į aktyvaus mokymo metodų atitiktį pradinio ugdymo pakopai

	N/%
Visi aktyvaus mokymo metodai gali būti sėkmingai taikomi	58/34,5
Amžiaus tarpsniui pritaikyti metodai gali būti sėkmingai taikomi	105/62,5
Pradinio ugdymo pakopje taikyti aktyvaus mokymo metodus per anksti	5/3,0
Iš viso	168/100

4 lentelė

Vadovų požiūris į aktyvaus mokymo metodų atitiktį pradinio ugdymo pakopai

	N/%
Visi aktyvaus mokymo metodai gali būti sėkmingai taikomi	7/21,9
Amžiaus tarpsniui pritaikyti metodai gali būti sėkmingai taikomi	25/78,1
Pradinio ugdymo pakopje taikyti aktyvaus mokymo metodus per anksti	0
Iš viso	32/100

Daugumos respondentų požiūriu, pradinio ugdymo pakopje taikytini aktyvaus mokymo metodai, atitinkantys mokinių amžiaus tarpsnio ypatumus. Tai rodo, jog respondentai suvokia jų svarbą ugdymo sąveikos kokybei.

Tokie rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog vienu respondentų mokymo stilius ir yra aktyvi veikla pamokoje, kiti veiklą aktyvina kartais, pagal interesą, arba visai nenaudoja aktyvios veiklos, nuo tokio pasiskirstymo ir priklauso, ar ugdymo sąveika kuriama, ar ne, ar tesukuriama fragmentiškai.

Palyginus gautus abiejų grupių respondentų duomenis galimos išvados: Vilniaus miesto pradinėse mokyklose aktyvaus mokymo metodai yra dalies respondentų mokymo stilius, dalis respondentų naudoja aktyvią veiklą kartais, priklausomai nuo pamokos tikslo, atvirose arba stebimose pamokose. Vadovų ir mokytojų aktyvaus mokymo metodų naudojimo atvejai – 5 lentelėje.

5 lentelė

Mokytojų ir vadovų aktyvaus mokymo metodų naudojimo atvejų palyginimas

	Mokytojai	Vadovai
	Taip	

1. Nuolatos – tai mano mokymo stiliaus bruožas	57,7	87,5
2. Kai vedu mokyklos direktoriaus, pavaduotojo ugdymui stebimas pamokas	11,3	6,3
3. Kai vedu atvirą pamoką kolegoms, pradinių klasių mokytojams	21,4	6,3
4. Kartais, kai aktyvaus mokymo metodų reikia pamokos tikslui siekti	45,8	62,5
5. Nenaudoju, taupau laiką programai išeiti	4,2	0

Kokybišką ugdymo sąveiką garantuoja tik atitinkamos mokymosi erdvės, ir atvirkščiai: iš mokymo erdvių organizavimo pobūdžio galima spręsti apie tai, ar įmanoma kokybiška ugdymo sąveika. Tokiu būdu mokymosi erdvės gali būti traktuojamos kaip vienas iš ugdymo sąveikos kokybės matavimo, kokybės atpažinimo mechanizmų.

Dėl to respondentams buvo pasiūlyta įvertinti keletą mokymosi erdvių variantų ir paprašyta pažymėti, kokias erdves jie kuria patys. Remtasi dichotomine pritarimo / nepritarimo skale (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Mokytojai apie mokymosi erdvių kūrimą klasėse (N/%)

	Taip	Ne
Eilėmis vienas po kito sustatyti suolai	145/86,3	23/13,7
Ugdymosi centrai	41/24,4	127/75,6
Klasės bibliotekėlė su kilimėliu skaitymui	88/52,4	80/47,6
Suolų grupės, kur mokiniai sėdi veidu vienas į kitą	114/67,9	54/32,1
Mobili rašomoji lenta	32/19	136/81
Eilėmis vienas po kito sustatyti suolai ir atskiri stalai darbui mažoms grupėms	55/32,7	113/67,3
Stabili rašomoji lenta	137/81,5	31/18,5

Duomenų analizė rodo, jog Vilniaus miesto pradinėse mokyklose organizuojamos mokymosi erdvės nepalankios kokybiškai ugdymo sąveikai, labiau atitinka klasikinę ugdymo paradigmą ir pedagoginio poveikio santykį.

Išvados

- Pradinio ugdymo pakopoje humanistinė ugdymo paradigma nėra visuotinai įtvirtinama, nors aprioriškai dažnai teigiama, kad švietimo reforma labiausiai įtvirtinta pradinėje mokykloje.
- Vilniaus miesto pradinėse mokyklose yra tiek klasikinės, tiek humanistinės ugdymo paradigmos bruožų, ugdymo sąveikos suvoktis nėra gili ir nuosekli.
- Vilniaus miesto pradinėse mokyklose žinomas aktyvaus mokymo metodų galimybių spektras, suvokiama jų svarba ugdymo sąveikos kokybei, tačiau ne visi metodai, atitinkantys amžiaus tarpsnio ypatumus, dažnai naudojami pamokoje, ir tai turi įtakos ugdymo sąveikos kokybei.
- Mokyklos vadyba gali būti ir nenuosekli, ir nesukoncentruota, o tik iš dalies orientuota į kokybiškos ugdymo sąveikos ugdymo procese kūrimą, į darbą su mokykloje rengiamais dokumentais, o ne į bendrą švietimo dokumentų analizę mokykloje.
- Mokyklos vadyba neįvardijama tarp svarbiausių įtakos ugdymo sąveikos kokybei turinčių veiksnių. Tikėtini du egzistuojantys reiškiniai: arba nesuvokta, kiek įtakos gali turėti vadyba ugdymo procesų kokybei, arba vadybos funkcijos menkai tekcentruojamos jai valdyti.

- Vilniaus miesto pradinėse mokyklose organizuojamos mokymosi erdvės nepalankios kokybiškai ugdymo sąveikai, labiau atitinka klasikinę ugdymo paradigmą ir pedagoginio poveikio santykį.

Literatūra

- Aramavičiūtė V. (1998). *Ugdymo samprata. Mokomoji priemonė*. Vilnius, 48 p.
- Bitinas B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta, 90 p.
- Bitinas B. (1998). Lietuvos mokykla: ugdymo paradigmos kaita. – *Ugdymo problemos IV (XXXI), Mokslo darbai*. Vilnius: Pedagogikos institutas.
- Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius. Enciklopedija.
- Bruzgelevičienė R. (2007). *Lietuvos švietimo reforma ugdymo paradigmų kaitos aspektu 1988–1997* (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07 S), Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Bruzgelevičienė R. (2008). *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1997. Monografija*. Vilnius: Sapnų sala.
- Duoblienė L. (2006). *Šiuolaikinio ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link: mokymo priemonė aukštosios mokykloms*. Vilnius: Tyto alba.
- Edwards F. (1989). *Wat is humanizm?* Amherst, NY: American Humanist Association. Available online [žiūrėta 2008-01-13]: <http://www.jcn.com/humanizm.html>
- European Association for Quality Assurance in Higher Education. (2005). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. Helsinki. Finland.
- Foucault M. (1998). *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Jucevičienė, P., Čiužas, R. (2006). *Lietuvos mokytojų didaktinė kompetencija* [žiūrėta 2008-10-10]: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/Mokytoju_didaktine_kompetencija.pdf
- Jucevičienė P., Bankauskienė N., Simonaitienė B., Šiaučiukėnienė L. (2005). Mokytojų didaktinės kompetencijos atitiktis šiuolaikiniams švietimo reikalavimams [žiūrėta 2008-10-14]: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/MOKYTOJU_DIDAKT_KOMPETENCIJOS_ATITIKTIS_%20SIUOLAIK_REIKALAV.pdf.
- Lietuvos švietimo koncepcija. (1992). Vilnius: Leidybos centras, 5 p.
- Lukšienė M. (2000). *Jungtys*. Vilnius: Alma littera.
- Rajeckas V. (2001). *Švietimas: raida, dabartis*. Vilnius, p. 5
- Senge P. (2000). *Schools that learn. A Fifth Discipline Fieldbook for Educators, Parents, and Everyone Who Cares About Education*. New Yourk: Doubleday.

Summary

MANAGING THE QUALITY OF EDUCATIONAL RELATIONS IN PRIMARY SCHOOLS

Vida Rudelienė

Vilnius Primary School „Sviesa“, Lithuania

At the theoretical level in the XXI century two different viewpoints about education of a person still prevail. One of them approves of the education employing tools, that have impact on a person - the subject there is the teacher and the objects is the pupil. The other approach accentuates interface between two equivalent subjects – the educator and the educated person. The Lithuanian school is being reformed towards principles of the educational interaction in conformity with conceptual documents. Thus a realistic contraposition of theoretical ap-

proaches and raised educational objectives actually exists. Such kind of contraposition exists not only on a theoretical level but in practice as well. Therefore, it will be always important to research the education practice and propose means how to consolidate different principles of the educational interaction in the reformed school. That is the importance of the selected topic.

In this paper the educational interaction is understood as a dynamical intercourse system between the educator and the educated person. This intercourse involves pedagogical communication, pedagogical information, pedagogical requirement and pedagogical intercourse (Bitinas, 2006, p 47). The aspect of the research is to show how the quality of the educational interaction is being handled theoretically and practically. It is done orienting school practice towards consolidation of the educational interaction that is typical of the humanistic educational paradigm. The basic quality elements of the educational interaction are components of the educational interaction that solidify the objectives of the education and correspond to peculiarities of a relative age range.

Key words: education paradigm, educational interaction, educational methods, quality of the educational interaction.

Received 22 February 2009; accepted 06 March 2009

Vida Rudeliėnė

Deputy Head of Vilnius Primary School "Sviesa", Fabijoniškių Street 23, LT - 07121 Vilnius, Lithuania.

E-mail: vidarud@gmail.com

Website: <http://mokykla.charity.lt/>